

*Krzysztof Jaźwiński*¹

Bezpieczeństwo europejskie w polityce zagranicznej Wielkiej Brytanii w latach 90.

Od początku lat 90. w Europie formułowane są nowe koncepcje bezpieczeństwa i integracji. Na powstanie nowej sytuacji strategicznej wpłynęło wiele czynników związanych z gwałtownym rozwojem wydarzeń na kontynencie europejskim: zakończenie „zimnej wojny”, demokratyczne przemiany w państwach Europy Środkowej i Wschodniej, likwidacja Układu Warszawskiego i procesy zmian w instytucjach bezpieczeństwa europejskiego, tj. NATO, Unii Zachodnioeuropejskiej (UZE) oraz Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (KBWE), która od 1 stycznia 1995 r. nosi nazwę Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE). Były to zmiany dynamiczne, kompleksowe, często zupełnie niespodziewane.

Proces pogłębiania integracji zachodnioeuropejskiej wynikał z wcześniejszych planów i naturalnej ewolucji Wspólnot Europejskich. Przykładem tego był podpisany przez przywódców dwunastu państw członkowskich 7 lutego 1992 r. w Maastricht Traktat o Unii Europejskiej, który wszedł w życie 1 listopada 1993 r. po ratyfikacji przez wszystkich sygnatariuszy.

Traktat z Maastricht stworzył nową sytuację związaną z kompleksowym podejściem do problematyki bezpieczeństwa i integracji europejskiej. Traktat ten obejmuje bowiem - oprócz tzw. pierwszego filaru dotyczącego unii gospodarczo-walutowej - także „drugi filar” obejmujący Wspólną Politykę Zagraniczną i Bezpieczeństwa (*Common Foreign and Security Policy* - CFSP) oraz „trzeci filar” dotyczący współpracy w dziedzinie wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych.

Wielka Brytania zajmująca w układzie stosunków międzynarodowych, pozycję mocarstwa i będąca członkiem wszystkich najważniejszych instytucji

---

¹ Dr **Krzysztof Jaźwiński** - Instytut Stosunków Międzynarodowych Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego.

europjskich (NATO, UE, UZE, KBWE/OBWE) wnoszą decydujący wkład w kształtowanie się nowej struktury bezpieczeństwa i integracji europejskiej. Polityka wobec tych procesów kształtowana jest w ramach działań wielo- i dwustronnych.

1. Bezpieczeństwo europejskie w koncepcjach brytyjskiej polityki zagranicznej

Problematyka bezpieczeństwa europejskiego - rozważana w kontekście współpracy i integracji europejskiej - zajmuje pierwszoplanową rolę w polityce zagranicznej Wielkiej Brytanii, stanowiąc szczególnie ważny element dyskusji na temat ogólnych koncepcji bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego.² Ponieważ niemożliwe jest analizowanie wszystkich aspektów brytyjskiej polityki zagranicznej po okresie „zimnej wojny”, dlatego też niniejsze rozważania skupiają się na wybranych zagadnieniach, wiążących się z historyczną i aktualną rolą Wielkiej Brytanii w procesach przemian stosunków międzynarodowych.

Współczesna polityka zagraniczna Wielkiej Brytanii - aż do majowych wyborów parlamentarnych w 1997 r. - była nieprzerwanie od 1979 r. kształtowana przez rządy Partii Konserwatywnej. Polityka ta opierała się na zasadzie „silnego państwa”, która to zasada na płaszczyźnie stosunków międzynarodowych jest odbiciem idei mocarstwowości. Wielkość i potęga Zjednoczonego Królestwa ma bowiem stanowić najważniejszy cel polityki zagranicznej realizowany przy wykorzystaniu zmodyfikowanej koncepcji „państwa mocarstwowego”. Koncepcja ta zakłada dominującą rolę Wielkiej Brytanii w wybranych dziedzinach stosunków międzynarodowych. Jest to więc odejście od idei „mocarstwowości globalnej” na rzecz „mocarstwowości selektywnej”, której podstawą jest zapewnienie bezpieczeństwa, obrona interesów narodowych, silna gospodarka, współpraca z sojusznikami w zapewnieniu pokoju

---

² Zob. *Statement on the Defence Estimates 1996*, London 1996, s.3-13; J.Walker, *Security and Arms Control in Post-Confrontation Europe*, Oxford 1994, s.1-14.

i bezpieczeństwa międzynarodowego, udział w rozwiązywaniu problemów globalnych i realizacja podstawowych wartości demokracji zachodniej.

Stratedzy i politycy brytyjscy realistycznie ocenili sytuację, iż nie można dalej realizować koncepcji „mocarstwowości globalnej” i *Pax Britannica*. W procesie przewartościowania koncepcji strategicznych zwrócono uwagę na potrzebę większej aktywności oraz zajęcia wysokiej pozycji w instytucjach i organizacjach międzynarodowych zajmujących się sprawami bezpieczeństwa i integracji gospodarczej.³

W problematyce bezpieczeństwa europejskiego zawierają się takie elementy jak: koncepcja współpracy sojuszniczej i mocarstwowości, „stosunki specjalne” z USA, rola brytyjskich sił zbrojnych i broni jądrowej w doktrynie militarnej NATO, kontrola zbrojeń, udział w konferencjach rozbrojeniowych, problematyka bezpieczeństwa w stosunkach bilateralnych i multilateralnych (w tym aktywność i pozycja w instytucjach bezpieczeństwa). Symboliczne znaczenie miał fakt, że szczególnie ważne decyzje dla NATO i przyszłości bezpieczeństwa europejskiego zapadły podczas „szczytu” Paktu w Londynie w dniach 5-6 lipca 1990 r.

Brytyjczycy widzą swój kraj jako siłę wiodącą na drodze do zbudowania europejskiego systemu bezpieczeństwa zbiorowego opartego na wzajemnej równowadze sił. Dla Wielkiej Brytanii podstawową gwarancją zapewnienia pokoju oraz realizacji bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego pozostaje NATO. Trwałość sojuszu północnoatlantyckiego gwarantowana jest dzięki zgodności interesów państw członkowskich oraz przestrzeganiu tych samych norm prawno-ustrojowych. NATO występuje też jako instytucja gwarantująca utrzymanie ścisłych polityczno-wojskowych powiązań Europy z USA i Kanadą. Sukcesywnie realizowany jest proces adaptowania się Paktu do nowych warunków geostrategicznych; przeprowadzana jest restrukturyzacja sił zbrojnych państw członkowskich i dostosowywania ich do zadań nowego typu. Do

---

³ Zob. D.Isby, *The United Kingdom w: European Security Policy After the Revolutions of 1989*, red. J.Simon, Washington 1991, s.269-296.

najważniejszych z nich należą m.in. operacje pokojowe realizowane pod patronatem ONZ. Wielka Brytania podkreśla stabilizującą rolę NATO wewnątrz jego obszaru odpowiedzialności i wobec państw nie będących członkami Sojuszu. W tym kontekście szczególnie ważną rolę odgrywa powstała w 1991 r. Północnoatlantycka Rada Współpracy (*North Atlantic Cooperation Council* - od 1991 r.) oraz funkcjonujący od 1994 r. program „Partnerstwo dla Pokoju” (*„Partnership for Peace”*), które w długofalowej perspektywie stwarzają niektórym państwom-partnerom perspektywę członkostwa w NATO.

Jednocześnie z punktu widzenia polityki obronnej Wielkiej Brytanii bardzo ważną rolę odgrywa Unia Europejska. Rosnąca współzależność między państwami zachodnioeuropejskimi przyczynia się do naturalnego pogłębiania współpracy i ściślejszej koordynacji ich poczynań. Przystąpienie Zjednoczonego Królestwa do Traktatu z Maastricht jest przejawem stopniowego dążenia do coraz ściślejszej koordynacji polityki obronnej tego kraju z polityką innych państw Unii i stworzenia wspólnego, europejskiego systemu obronnego. Istotnym elementem takiego systemu jest Unia Zachodnioeuropejska, postrzegana jako obronny komponent Unii Europejskiej. UZE odpowiedzialne jest za realizację wszystkich zadań związanych z wojskowym aspektem europejskiej polityki bezpieczeństwa. W tym kontekście kluczową kwestią jest ścisła współpraca UZE z NATO; stąd też dużą wagę przywiązuje się do wyników regularnie zwoływanych wspólnych posiedzeń Rady Północnoatlantyckiej oraz Rady UZE.⁴

Proces zakończenia „zimnej wojny” i zmiany w sytuacji międzynarodowej wynikłe po 1989 r. spowodowały, że kręgi decyzyjne Wielkiej Brytanii dążyły do zwiększenia roli, pozycji i miejsca swego kraju w układzie stosunków międzynarodowych. Celem strategicznym jest niewątpliwie odzyskanie bądź utrzymanie w niektórych płaszczyznach roli mocarstwa światowego. Unika się jednak eksponowania określenia „mocarstwo”, zastępując je takimi określeniami

---

⁴ Zob. *Statement on the Defence Estimates 1995*, London 1995, s.14-18; G.Prius, *Security Challenges for the 21st Century*, „NATO Review”, January 1997, s.27-30.

jak m.in. globalna odpowiedzialność, interesy, znaczenie, pozycja i rola w zmieniającym się świecie.

Problematyka procesu transformacji państw Europy Środkowej i Wschodniej (w tym szczególna rola Polski) oraz zagadnienia bezpieczeństwa i współpracy europejskiej była tematem wystąpienia brytyjskiego sekretarza spraw zagranicznych Johna Majora w dniu 12 września 1989 r. w nowojorskim Klubie Ekonomicznym. Oceniał on, że przemiany w Europie Wschodniej oraz możliwość nawiązania współpracy i likwidacji podziałów powodują potrzebę aktywizacji polityki zagranicznej. Rozwój Wspólnot Europejskich jest jednym z największych historycznych wydarzeń w tym wieku, a Wielka Brytania jest aktywnym uczestnikiem tych wydarzeń. Major mówiąc, że nie może być wątpliwości co do zaangażowania się jego kraju w integrację europejską, podkreślił: „*potrzebujemy Europy bardziej wolnej, zjednoczonej, zamożnej i bezpiecznej (free, united, prosperous, secure)*”. Zdaniem brytyjskiego polityka, proces zmian w Europie Wschodniej ulega przyspieszeniu i stabilizacji dzięki korzystnemu przebiegowi wydarzeń w Polsce. W zapewnieniu pokoju i bezpieczeństwa w Europie szczególna rola należy natomiast do NATO. Realizacja tego zadania powinna dokonywać się poprzez wszechstronną współpracę pomiędzy partnerami europejskimi i amerykańskimi, w czym dużą rolę do odegrania mają wojska USA stacjonujące w Europie. Wielka Brytania wnosi szczególny wkład do NATO i bezpieczeństwa europejskiego m.in. ze względu na swoje doświadczenia w utrzymywaniu demokracji i rozwoju gospodarczego, swój wkład finansowy do NATO i dysponowanie nuklearnymi siłami odstraszającymi.⁵

Ze względu na przemiany w sytuacji międzynarodowej rok 1990 był ważny dla wypracowania brytyjskich koncepcji polityki zagranicznej i określenia roli tego państwa w nowym układzie stosunków międzynarodowych. W *Białej Księdze* pt. *Opcje zmian* dotyczącej zagadnień obrony sformułowano zadania dla brytyjskich sił zbrojnych i określono warunki utrzymania bezpieczeństwa

---

⁵ *Mr Major to the Economic Club, „Arms Control and Disarmament Quarterly Review”, October 1989, s.3-6.*

narodowego. W wystąpieniu z 25 lipca 1990 r. sekretarz obrony Tom King uznał za sprawę priorytetową odgrywanie przez Wielką Brytanię ważnej roli w NATO i wnoszenie wkładu w obronę Europy: „*Nowoczesne, dobrze wyposażone brytyjskie siły zbrojne oraz aktywny udział w sojuszu NATO stanowią gwarancję bezpieczeństwa międzynarodowego*”.⁶ W ten sposób podkreślono rolę i znaczenia czynnika militarnego jako wyznacznika mocarstwowości.

Po wygraniu wyborów parlamentarnych przez Partię Konserwatywną w 1992 r. sekretarz spraw zagranicznych Douglas Hurd przedstawił koncepcje brytyjskiej polityki zagranicznej. W wystąpieniu z 29 kwietnia 1992 r. podkreślił on rosnącą współzależność współczesnego świata oraz szczególną wagę organizacji międzynarodowych, a następnie stwierdził, że działania Wielkiej Brytanii będą koncentrować się na współpracy z partnerami i sojusznikami z NATO, Unii Europejskiej, KBWE, ONZ (zwłaszcza w Radzie Bezpieczeństwa) i Commonwealthu: „*Wielka Brytania jest jedynym państwem, które należy do tych wszystkich wymienionych organizacji.*”⁷ Stanowiło to wyraźne określenie mocarstwowej roli Wielkiej Brytanii w układzie stosunków międzynarodowych. Minister Hurd podkreślił rolę UZE w kształtowaniu nowej tożsamości obronnej Europy oraz jej wagę jako instrumentu wspólnej europejskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa a także koordynacji z NATO. Również licząca 52 państwa KBWE nabrała nowego znaczenia dla rozwiązywania konfliktów w Europie. Wojna w byłej Jugosławii zwróciła z kolei uwagę na ważną rolę Rady Bezpieczeństwa ONZ w zachowaniu bezpieczeństwa europejskiego.

Ważnym zadaniem dla brytyjskiej polityki zagranicznej realizującej koncepcję mocarstwowości było zajmowanie dominującej pozycji w różnych instytucjach i sferach aktywności międzynarodowej. *Biała Księga* z 1996 r. zwracała uwagę, że we współzależnym świecie wiele interesów można realizować tylko razem z partnerami i sojusznikami w ramach organizacji czy sojuszy

---

⁶ Zob. Mr King on 'Options for Change', „*Arms Control and Disarmament Quarterly Review*”, October 1990, s.3-7.

⁷ D.Hurd, *Britain in the World*, „*Arms Control and Disarmament Quarterly Review*”, July 1992, s.4.

wielostronnych i dwustronnych. W zapewnieniu większego bezpieczeństwa i stabilności należy polegać na współpracy w ramach instytucji, które Brytyjczycy pomagali budować w ciągu ostatnich 50 lat - ONZ, OBWE, NATO, UE, UZE. Szczególnie NATO wykazało, do jakiego stopnia integracja wojskowa skutecznie służy współpracy międzynarodowej. Obok sfery dotyczącej bezpieczeństwa szeroka współpraca objęła także inne dziedziny, w których osiągnięto sukcesy, jak np. w zwalczaniu zorganizowanej przestępczości, handlu narkotykami, terroryzmu, zanieczyszczeń środowiska, rozprzestrzeniania broni masowego rażenia.

Podkreślić należy, że dotychczas osiągnięto bezprecedensowy stopień integracji Europy Zachodniej. Wielka Brytania odgrywa istotną rolę w budowie Europy od Atlantyku po Ural i od Oceanu Atlantyckiego po Morze Śródziemne. Zrealizowanie tej koncepcji zależy od spełnienia kilku warunków: utrzymania wszechstronnej współpracy pomiędzy Europą a Ameryką Północną, powstania zintegrowanej Europy (łącznie z budową europejskiego systemu obrony), ustanowienia właściwych stosunków z Rosją, utrzymania niepodzielności bezpieczeństwa europejskiego oraz rozwoju stosunków partnerskich z nowymi demokracjami Europy Środkowej i Wschodniej. Wszystkie te elementy powinny występować łącznie i w powiązaniu z rozszerzeniem instytucji zachodnich w celu utrzymania wspólnego bezpieczeństwa.⁸

Dla Wielkiej Brytanii istotne są również sprawy bezpieczeństwa i stabilności poza Europą. Pozytywnym wydarzeniem było zakończenie rywalizacji pomiędzy dwoma supermocarstwami. Zakończenie „zimnej wojny” pozwala podjąć próbę rozwiązania wielu problemów międzynarodowych jak np. proliferacja broni, terroryzm, konflikty i wojny lokalne, zorganizowana przestępczość, problemy ekologiczne, handel narkotykami, stosowanie przemocy, problemy socjalne. W tym zakresie szczególna odpowiedzialność spoczywa na ONZ. Wielka Brytania bierze aktywny udział w pracach organów ONZ i jej siłach pokojowych.

---

⁸ Zob. *Statement on the Defence Estimates 1996*, wyd.cyt., s.3-9.

2. Rola NATO, UZE i UE w nowej architekturze bezpieczeństwa europejskiego

W kształtowaniu się nowej architektury bezpieczeństwa europejskiego po 1989 r. szczególnie ważna rola przypadła instytucjom zachodnioeuropejskim, tj. NATO, UZE i UE. Tworzy to nową jakość w zakresie współpracy instytucjonalnej dotyczącej bezpieczeństwa i integracji europejskiej. Koncentrując uwagę na problematyce europejskiej należy mieć jednak ciągle na uwadze rolę Stanów Zjednoczonych w NATO, współpracę euroatlantycką w zakresie bezpieczeństwa europejskiego, amerykańsko-brytyjskie „stosunki specjalne” oraz relacje pomiędzy USA a Unią Europejską.

Wielka Brytania ze względu na swoją rolę w tych instytucjach, potencjał ekonomiczny i wojskowy, doświadczenie dyplomatyczne, pozycję mocarstwa na arenie światowej aktywnie uczestniczy w tworzeniu nowego ładu międzynarodowego na kontynencie europejskim. Dla dokonania oceny procesów tworzenia nowej architektury bezpieczeństwa europejskiego niezbędna jest analiza procesów i zjawisk zachodzących w ramach NATO, UZE, UE i KBWE/OBWE oraz ONZ.⁹

W 1989 r. nastąpiły zmiany, które zapoczątkowały nową sytuację w układzie stosunków międzynarodowych w Europie. Nowa sytuacja wymagała kompleksowych zmian w instytucjach bezpieczeństwa europejskiego. Wielka Brytania aktywnie włączyła się do tych procesów. 6 lipca 1990 r. zebrani w Londynie szefowie państw i rządów NATO przyjęli „Deklarację Londyńską” na temat przekształceń w sojuszu północnoatlantyckim. Zawierała ona propozycje rozwoju wszechstronnej współpracy z państwami Europy Środkowej i Wschodniej, w tym ustanowienie kontaktów dyplomatycznych pomiędzy tymi państwami a NATO.

---

⁹ W analizie tej wykorzystane s¹ materiały publikowane w *Statement on the Defence Estimates*, czyli *Bia³ych Ksiągach* dotyczących spraw obrony z lat 1989-1996. Wykorzystano również publikację *NATO Handbook*, Brussels 1995.

Kolejnym etapem było spotkanie Rady Północnoatlantyckiej w Rzymie w dniach 7-8 listopada 1991 r., na którym przyjęto nową „Koncepcję Strategiczną NATO” oraz tzw. Deklarację Rzymską w sprawie pokoju i współpracy. Deklaracja ta określiła przyszłe zadania i politykę NATO w odniesieniu do ogólnych ram instytucjonalnych bezpieczeństwa europejskiego oraz wobec kształtującego się partnerstwa i współpracy z państwami Europy Środkowej i Wschodniej. W celu nadania instytucjonalnych form temu partnerstwu powołano wspomnianą już Północnoatlantycką Radę Współpracy (NACC), której inauguracyjne posiedzenie z udziałem przedstawicieli 16 państw NATO oraz 9 krajów Europy Środkowej i Wschodniej odbyło się 20 grudnia 1991 r. „Deklaracja Rzymska” potwierdziła zainteresowanie Paktu umacnianiem roli KBWE, a także *consensus* państw członkowskich w kwestii Europejskiej Tożsamości w zakresie Bezpieczeństwa i Obrony (*European Security and Defence Identity* - ESDI). Brytyjski premier John Major występując 12 lutego 1991 r. w Izbie Gmin podkreślił znaczenie „szczytów” w Londynie i Rzymie dla tworzenia się nowej architektury bezpieczeństwa europejskiego i potwierdził aktywny udział Londynu w tych procesach.¹⁰

Ważnym elementem nowego systemu bezpieczeństwa europejskiego był Traktat o Unii Europejskiej z 1992 r. Traktat ten, jak już wspomniano, zawiera porozumienia dotyczące Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa, „włącznie z docelowym sformułowaniem wspólnej polityki obronnej, która z czasem mogłaby prowadzić do wspólnej obrony” (artykuł J.4).¹¹ Wspólna Polityka zawiera odniesienie do UZE jako integralnej części procesu przyszłego rozwoju Unii Europejskiej i wymaga od Unii Zachodnioeuropejskiej wypracowania koncepcji i wprowadzenia w życie programu działań UE w dziedzinie obronności.

---

¹⁰ Zob. *Prime Minister's Statement on NATO Summit in the House of Commons*, „*Arms Control and Disarmament Quarterly Review*”, January 1992, s.31-33.

¹¹ Traktat o Unii Europejskiej w: *Prawo Wspólnot Europejskich. Dokumenty i orzecznictwo*, red. W.Czapliński, R.Ostrihansky, A.Wyrozumska, Warszawa 1994, s.134-135.

Na spotkaniu państw członkowskich UZE, które odbyło się jednocześnie ze „szczytem” Rady Europejskiej w Maastricht w grudniu 1991 r., opublikowano deklarację zapraszającą wszystkich członków Unii Europejskiej do przystąpienia do UZE lub zostania jej obserwatorami, a pozostałych europejskich członków NATO do zostania członkami stowarzyszonymi UZE. Państwa członkowskie określiły wówczas nową rolę UZE, a także wypowiedziały się na temat jej stosunków z Unią Europejską i NATO. (Decyzje te zaakceptowała Rada Północnoatlantycka na posiedzeniu w dniu 19 grudnia 1991 r.)

21 maja 1992 r. odbyło się pierwsze wspólne posiedzenie Rady UZE i Rady Północnoatlantyckiej. Zostało ono zwołane w celu omówienia stosunków między obu organizacjami, uzgodnienia sposobów pogłębienia ich współpracy i ustanowienia ściślejszych kontaktów roboczych. Sekretarz Generalny UZE uczestniczy regularnie w posiedzeniach Rady Północnoatlantyckiej, a Sekretarz Generalny NATO jest zapraszany na sesje UZE.

Ministrowie spraw zagranicznych i obrony państw UZE spotkali się 19 czerwca 1992 r. w pobliżu Bonn w celu dalszego wzmocnienia roli tej organizacji i ogłosili „Deklarację z Petersbergu”. Zawierała ona wytyczne dla przyszłego rozwoju organizacji. W deklaracji tej zapewniono o poparciu dla działań na rzecz zapobiegania konfliktom i przeprowadzania operacji pokojowych we współpracy z KBWE i Radą Bezpieczeństwa ONZ. W ramach wysiłków zmierzających do wzmocnienia roli UZE zdecydowano o utworzeniu komórki planowania. Postanowiono zwrócić się do rządów państw członkowskich o wyznaczenie jednostek wojskowych, które uczestniczyłyby w operacjach pokojowych. W „Deklaracji” odniesiono się także do kwestii rozszerzenia UZE oraz określono prawa i obowiązki europejskich państw członkowskich UE i NATO jako przyszłych obserwatorów i członków stowarzyszonych. Na konferencji prasowej po przyjęciu „Deklaracji z Petersbergu” brytyjski sekretarz spraw zagranicznych Douglas Hurd i sekretarz obrony Malcolm Rifkind zwrócili uwagę na znaczenie

przyjętych decyzji dla bezpieczeństwa europejskiego i kształtujących się nowych relacji instytucjonalnych pomiędzy NATO, UZE i UE.¹²

W ramach współpracy z państwami Europy Środkowej i Wschodniej Rada Ministrów UZE zaprosiła ministrów spraw zagranicznych i obrony Bułgarii, Czechosłowacji, Estonii, Litwy, Łotwy, Polski, Rumunii i Węgier do utworzenia Forum Konsultacyjnego. Odbyło się ono po raz pierwszy na szczeblu ambasadorów w dniu 14 października 1992 r. w Londynie.

Jednym z pierwszych przejawów nowej aktywności Unii Zachodnioeuropejskiej było podjęcie przez jej państwa członkowskie decyzji o wysłaniu w lipcu 1992 r. swoich sił morskich do nadzorowania przestrzegania na Adriatyku rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ dotyczących sankcji przeciwko Federacyjnej Republice Jugosławii (Serbii i Czarnogórze).

Na szczycie NATO w Brukseli 10-11 stycznia 1994 r. szefowie państw i rządów krajów członkowskich przyjęli wspomniany program „Partnerstwo dla Pokoju” i zaprosili do udziału w nim partnerów z NACC i KBWE. Zatwierdzono koncepcję Połączonych Sił do Zadań Specjalnych (*Common Joint Task Forces - CJTF*) oraz sposoby wspierania Europejskiej Tożsamości w zakresie Bezpieczeństwa i Obrony. Podjęto ponadto decyzję o wzmocnieniu europejskiego filaru Paktu przez UZE, traktowanej jednocześnie jako element obronny Unii Europejskiej. W celu uniknięcia dublowania wysiłków, NATO zgodziło się udostępnić swój potencjał - po konsultacjach z Radą Północnoatlantycką - dla operacji UZE podejmowanych przez europejskich członków Paktu w ramach wykonywania Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa, przy czym ewentualne operacje mogłyby być przeprowadzane przy wykorzystaniu sił CJTF. Koncepcja ta powinna być wdrożona w sposób zapewniający „rozdzielne, lecz nie odrębne” (*separable but not separate*) wykorzystanie potencjałów wojskowych użytych przez NATO bądź UZE w sytuacjach wymagających zachowania bezpieczeństwa europejskiego. Brytyjski sekretarz spraw zagranicznych Douglas

---

¹² Zob. *Transcript of Press Conference given by the Foreign Secretary, Mr. Douglas Hurd, and the Defence Secretary, Mr. Malcolm Rifkind, in Bonn on Friday, 19 June 1992*, „*Arms Control and Disarmament Quarterly Review*”, July 1992, s.35-40.

Hurd w wystąpieniu 14 czerwca 1994 r. podkreślił, że decyzje „szczytu” w Brukseli, a szczególnie „Partnerstwo dla Pokoju” stanowią pozytywne wyzwanie dla całej społeczności europejskiej.¹³

Na posiedzeniu w Luksemburgu 9 maja 1994 r. Rada Ministrów UZE ogłosiła „Deklarację z Kirchbergu” przyznającą członkom Forum Konsultacyjnego status partnerów stowarzyszonych (w odróżnieniu od członkostwa stowarzyszonego Islandii, Norwegii i Turcji). Wraz z przyznaniem tego statusu działalność Forum Konsultacyjnego zawieszono. W Kirchbergu zaakceptowano trójstopniowy system członkostwa w UZE oraz status obserwatora. I tak, w organizacji tej występują: członkowie (wszystkie państwa członkowskie UZE są jednocześnie członkami NATO i UE); członkowie stowarzyszeni (członkowie NATO, ale nie UE); partnerzy stowarzyszeni (nie będący członkami NATO ani UE); obserwatorzy (członkowie NATO i/lub UE).

Ministrowie spraw zagranicznych i obrony państw UZE spotkali się 14 listopada 1994 r. w Noordwijk w Holandii na posiedzeniu Rady Ministerialnej z udziałem dziewięciu państw-partnerów stowarzyszonych. W ogłoszonej na zakończenie obrad „Deklaracji z Noordwijk” ministrowie zatwierdzili wstępne wnioski na temat Wspólnej Europejskiej Polityki Obronnej (*Common European Defence Policy* - CEDP). W dokumencie tym podkreślono zamiar kontynuowania ścisłej współpracy z sojusznikami północnoatlantyckimi, przypominając, że bezpieczeństwo NATO i całej Europy jest niepodzielne, podobnie jak wspólne są wartości i interesy, na których zbudowane jest partnerstwo transatlantyckie.

W 1996 r. politycy i stratedzy brytyjscy wspólnie z partnerami państw sojusznicznych pracowali nad rozwinięciem elementów nowej architektury bezpieczeństwa europejskiego, w tym relacji pomiędzy NATO, UZE i UE. Wielka Brytania wykazywała szczególną aktywność ze względu na przewodnictwo pracom UZE w pierwszym półroczu 1996 r.

---

¹³ *Address by Mr. Hurd, The Foreign Secretary, to the WEU Assembly, „Arms Control and Disarmament Quarterly Review”, July 1994, s.3-11.*

7 maja 1996 r. odbyło się w Birmingham spotkanie Rady Ministerialnej Unii Zachodnioeuropejskiej na szczepku ministrów spraw zagranicznych i obrony narodowej. Sesja ta odbywała się w gronie 18 państw Europy Zachodniej, do których dołączyli następnie przedstawiciele 9 państw stowarzyszonych z Europy Środkowej i Wschodniej. Zgodnie z sugestią gospodarzy, tematem spotkania ministrów spraw zagranicznych było włączenie Rosji i Ukrainy do kształtującej się architektury bezpieczeństwa europejskiego, natomiast ministrowie obrony narodowej omawiali doświadczenia wynikające z rozwiązywania kryzysu jugosłowiańskiego, które wyraźnie wskazywały na celowość i konieczność zwiększania operacyjnych możliwości UZE.

W przyjętej w Birmingham deklaracji podsumowano działalność Prezydencji brytyjskiej, która w sposób pragmatyczny działała na rzecz rozwoju zdolności operacyjnych UZE. W czasie spotkania sekretarz spraw zagranicznych Malcolm Rifkind poinformował partnerów stowarzyszonych o wynikach rozmów „18-tki”, która zgodziła się co do konieczności rozwijania operacyjnych możliwości prowadzenia „misji petersberskich” i większego zaangażowania do tych prac wszystkich państw Unii Zachodnioeuropejskiej. Stwierdzono, że zdolności operacyjne Unii nie są adekwatne do czekających ją zadań. Podkreślano konieczność sfinalizowania koncepcji powołania Połączonych Sił do Zadań Specjalnych (CJTF), które „wydzielone”, lecz nie „oddzielone” mogłyby w zależności od potrzeby być używane zarówno przez UZE, jak i przez NATO.¹⁴ Przedstawiono również pięć propozycji scenariuszy możliwych interwencji militarnych: operacje wojskowe prowadzone przez jednostki jednego państwa, operacje koalicyjne, operacje UZE przy wykorzystaniu środków UZE, operacje UZE przy wykorzystaniu środków NATO oraz operacje prowadzone przez NATO.

3 czerwca 1996 r. odbyła się w Berlinie sesja ministerialna Rady Północnoatlantyckiej poświęcona reformie wewnętrznej NATO. Jednym z

---

¹⁴ Zob. *WEU Ministerial Meeting*, „*Arms Control and Disarmament Quarterly Review*”, March-June 1996, s.49-59.

głównych problemów rozważanych przez Radę było zagwarantowanie większej roli europejskim członkom sojuszu dzięki przyjęciu koncepcji Europejskiej Tożsamości w zakresie Bezpieczeństwa i Obrony oraz stworzeniu odpowiednich rozwiązań organizacyjnych. Kolejnym problemem była sprawa rozszerzenia możliwości podejmowania przez sojusz innych misji niż tych przewidzianych w art. 5 Traktatu Północnoatlantyckiego, tj. nie będących odpowiedzią na zbrojną agresję. Dotyczyło to możliwości realizacji operacji pokojowych dokonywanych bez udziału USA, ale przy wykorzystaniu infrastruktury i środków NATO.¹⁵

Główne decyzje Rady Północnoatlantyckiej w zakresie reform struktur Paktu dotyczyły uzgodnienia generalnych założeń funkcjonowania Połączonych Sił do Zadań Specjalnych, które nie muszą obejmować sił wszystkich członków; powołania Politycznej Grupy Koordynacyjnej (*Policy Coordination Group*), której zadaniem będzie koordynacja współpracy politycznej i wojskowej agend sojuszu w przypadku podejmowania nowych operacji oraz upoważnienia Komitetu Wojskowego NATO do dalszego prowadzenia długofalowych badań nad strukturą dowodzenia.

Zmiany te nie oznaczają jednak jakiegokolwiek osłabienia więzi transatlantyckich, gdyż Europejska Tożsamość w zakresie Bezpieczeństwa i Obrony rozwijana będzie w ramach sojuszu. Zakłada się, że przygotowania i ćwiczenia sił do operacji pod kierownictwem UZE będą prowadzone w ramach NATO przy udziale wszystkich jego europejskich członków. Zakłada to, że część personelu otrzyma podwójne zadania w ramach struktury dowodzenia NATO. Komunikat Rady Północnoatlantyckiej zapowiada, że NATO i UZE powinny uzgodnić rozwiązania dotyczące realizacji tych planów. Rada zastrzega sobie jednocześnie prawo monitorowania sposobów użycia sił sojuszu przez UZE.

Podkreślić należy, że koncepcje dotyczące sił CJTF oraz ESDI wciąż znajdują się na dość ogólnym stopniu rozwoju i wymagają dopracowania szczegółowych rozwiązań. Na sprawy te zwrócił uwagę brytyjski sekretarz spraw

---

¹⁵ *The Role of NATO*, „*Arms Control and Disarmament Quarterly Review*”, March-June 1996, s.72-76.

zagranicznych Malcolm Rifkind podczas konferencji prasowej w Berlinie w dniu 3 czerwca 1996 r. Podkreślił, że przyjęte decyzje są szczególnie istotne dla określenia nowej roli NATO i rozwijania koncepcji ESDI.

Analizując politykę Wielkiej Brytanii wobec problemów bezpieczeństwa europejskiego - w tym zwłaszcza wobec kwestii roli i zadań NATO - można postawić tezę o istnieniu swoistego *consensusu* w zasadniczych kwestiach pomiędzy Partią Pracy a Partią Konserwatywną. Bardziej skomplikowana jest sprawa stanowiska Wielkiej Brytanii wobec integracji europejskiej. Nie są to kwestie związane bezpośrednio z problematyką bezpieczeństwa europejskiego, ale niektóre z nich mogą mieć swoje konsekwencje w odniesieniu do brytyjskiego stanowiska wobec UZE czy zawartej w „drugim filarze” Traktatu z Maastricht Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa. (Przypomnieć należy, że Brytyjczycy nie podpisali w Maastricht „Karty Socjalnej” i mają poważne zastrzeżenia do wprowadzenia jednolitej waluty.) W latach 1995-96 w łonie rządzącej Partii Konserwatywnej pojawiła się silna grupa „eurosceptyków” dążących do zahamowania działań rządu na rzecz rozszerzania integracji europejskiej. Natomiast znajdująca się przez wiele lat w opozycji Partia Pracy pod przewodnictwem Tony Blaira, która od maja 1997 r. znajduje się u steru władzy, wyraźnie przyjmuje opcję bardziej „proeuropejską”.

29 marca 1996 r. rozpoczęła się w Turynie Konferencja Międzyrządowa państw Unii Europejskiej (*Inter-Governmental Conference - IGC*). Podczas tej konferencji postanowienia Traktatu z Maastricht zostały przeanalizowane z punktu widzenia osiągniętego postępu i zgromadzonych doświadczeń. Istotny element tych analiz stanowią sprawy polityki zagranicznej i bezpieczeństwa europejskiego, zwłaszcza w aspekcie stosunków pomiędzy Unią Europejską, Unią Zachodnioeuropejską i NATO. W trakcie obrad IGC okazało się, że ulegając naciskom „eurosceptyków” rząd brytyjski nie chciał zrezygnować z prawa weta w takich dziedzinach jak: wspólna polityka zagraniczna, imigracyjna i wizowa.

3. Wielka Brytania w ONZ i OBWE

Lata 90. charakteryzują się zwiększonym zainteresowaniem Wielkiej Brytanii możliwościami oddziaływania na sytuację międzynarodową za pośrednictwem Organizacji Narodów Zjednoczonych i KBWE/OBWE. Rola tych organizacji uległa wydatnemu zwiększeniu w rezultacie takich wydarzeń jak konflikt w Zatoce Perskiej, wojny domowe w Somalii i w Jugosławii czy procesy transformacji w Europie Środkowej i Wschodniej.

Brytyjczycy dostrzegają stopniowy wzrost roli ONZ, której działalność w zakresie utrzymania pokoju i stabilizacji międzynarodowej znajduje podstawę prawną w postanowieniach Karty Narodów Zjednoczonych. Odnotowują też rosnącą skuteczność podejmowanych przez nią akcji. Zjednoczone Królestwo popiera wzrost aktywności ONZ w dziedzinie operacji pokojowych, a szczególnie jej zaangażowanie w misje nowego typu: tzw. *peace enforcement*, czyli wprowadzanie pokoju. Wielka Brytania nie zamierza jednak brać udziału we wszystkich przedsięwzięciach ONZ w tej dziedzinie; Brytyjczycy nie przewidują zatem tworzenia jednostek wojskowych przeszkolonych wyłącznie do udziału w operacjach pokojowych ONZ. Jeżeli wojska brytyjskie miałyby brać udział w tego typu akcjach, to zależeć to powinno od spełnienia szeregu kryteriów: dokonania oceny niezbędności rozwiązania militarnego, określenia jasno sformułowanych i możliwych do osiągnięcia celów operacji, przyznania klarownego i ograniczonego w czasie mandatu, przekonania o woli wszystkich stron konfliktu do osiągnięcia pokojowych rozwiązań oraz zapewnienia własnemu personelowi maksymalnego bezpieczeństwa.

Jednocześnie Wielka Brytania uważa, że ONZ nie powinna być swoistą superorganizacją dysponującą suwerennymi uprawnieniami, własnymi siłami zbrojnymi i rozbudowanym aparatem wykonawczym. Jej decyzje powinny być wyrazem uzgodnień pomiędzy państwami członkowskimi, stąd też Wielka Brytania uznaje swoje stałe miejsce w Radzie Bezpieczeństwa ONZ za niezbędną gwarancję wywierania wpływu na działalność tej organizacji.¹⁶ Należy przypomnieć, że w sierpniu 1992 r. odbyła się w Londynie konferencja na temat

---

¹⁶ *Statement on the Defence Estimates 1996*, wyd.cyt., s.13-16.

Jugosławii pod wspólnym przewodnictwem Sekretarza Generalnego ONZ i premiera Wielkiej Brytanii (kraj ten przewodniczył wówczas Radzie Europejskiej). Konferencja stanowiła przejaw nowego rodzaju zaangażowania Unii Europejskiej w politykę zagraniczną, w tym także w formie wspólnych działań z ONZ. Przedstawiciele Organizacji Narodów Zjednoczonych i Unii wystąpili jako negocjatorzy w rokowaniach pokojowych, przewodnicząc Stałej Konferencji Genewskiej na temat Jugosławii, powołanej na konferencji londyńskiej.

Wielka Brytania poczuwa się do szczególnej odpowiedzialności za przemianę zachodzącą na naszym kontynencie po zakończeniu „zimnej wojny”. Najbardziej istotne dla brytyjskiej polityki zagranicznej są trzy instytucje europejskie: NATO, Unia Europejska i KBWE/OBWE.

OBWE jest traktowana przede wszystkim jako najszersze europejskie forum bezpieczeństwa. Uczestnictwo w tej liczącej 55 członków organizacji regionalnej traktowane jest jako okazja do prezentacji i konfrontacji opinii na temat bezpieczeństwa europejskiego. Organizacja ta jest więc bardziej forum konsultacyjnym niż efektywną strukturą służącą rozwiązywaniu sytuacji kryzysowych. Pomimo zaakceptowania postanowień „szczytu” helsińskiego z 1992 r., rozszerzających zakres działalności Konferencji na sytuacje kryzysowe i operacje pokojowe, Brytyjczycy zachowują pewien dystans wobec jej realnych możliwości, opowiadając się za realizacją celów OBWE w ramach istniejących i sprawdzonych struktur wojskowych (NATO i UZE). Niemniej jednak OBWE może przyczynić się do usprawnienia monitorowania procesów pokojowych, tworzenia środków budowy zaufania w rejonach ogarniętych kryzysami oraz do ochrony praw człowieka i mniejszości narodowych. Wielka Brytania szczególną wagę przywiązuje do instytucjonalnego powiązania OBWE i ONZ, co nastąpiło wraz z uznaniem pierwszej z tych organizacji za regionalną agendę ONZ.

Londyn uczestniczył w wypracowaniu i realizuje decyzje dotyczące roli KBWE/OBWE w nowej architekturze bezpieczeństwa europejskiego w latach 90. 21 listopada 1991 r. podczas spotkania szefów państw i rządów KBWE w Paryżu

przyjęto tzw. Paryską Kartę Nowej Europy. Rok wcześniej, 19 listopada 1990 r. 22 państwa NATO i Układu Warszawskiego podpisały Układ o konwencjonalnych siłach zbrojnych w Europie (*Conventional Armed Forces in Europe - CFE*). Na „szczytach” KBWE w Helsinkach w lipcu 1992 r. oraz w Budapeszcie w grudniu 1994 r. wypracowano formy udziału tej organizacji w realizacji szeroko rozumianej koncepcji bezpieczeństwa europejskiego i współpracy z NATO. Na „szczytach” OBWE w Lizbonie w grudniu 1996 r. przyjęto deklarację o modelu bezpieczeństwa europejskiego w XXI stuleciu i przyjęto propozycję podjęcia prac nad Kartą Bezpieczeństwa Europejskiego.

Wielka Brytania aktywnie uczestniczyła w rozwiązaniu konfliktu w byłej Jugosławii. Rząd brytyjski podejmował rozliczne inicjatywy na forum różnych organizacji międzynarodowych (NATO, UE, UZE, ONZ, KBWE/OBWE), w trakcie rozmaitych konferencji, podczas kontaktów bilateralnych oraz prowadził intensywną działalność dyplomatyczną w celu wypracowania pokojowego rozwiązania tego konfliktu. Szczególną aktywność wykazali w tym zakresie dwaj znani dyplomaci brytyjscy: lord Carrington i lord Owen. (W styczniu 1993 r. przedstawiono plan pokojowy „Vance-Owen”.) W kwietniu 1994 r. odbyło się w Londynie pierwsze spotkanie tzw. Grupy Kontaktowej z udziałem Wielkiej Brytanii, Rosji, USA, Francji i RFN. Po zawarciu porozumienia pokojowego w sprawie Bośni w Dayton w dniu 21 listopada 1995 r. także w Londynie odbyła się w dniach 8-9 grudnia 1995 r. konferencja („London Peace Implementation Conference”) w sprawie wprowadzenia w życie owego porozumienia.

Brytyjskie siły zbrojne uczestniczyły w siłach pokojowych na terenie byłej Jugosławii: od 1991 r. w siłach ONZ pod nazwą UNPROFOR (*UN Protection Force*), następnie w wielostronnych siłach NATO - IFOR (*Implementation Force*) i od końca 1996 r. w tzw. siłach stabilizacyjnych SFOR (*Stabilization Force*). Brytyjski premier John Major na forum UZE w dniu 23 lutego 1996 r. podkreślił

fakt, że Wielka Brytania wnosi największy udział zarówno w operacjach pokojowych ONZ w skali światowej, jak również w siłach IFOR w Bośni.¹⁷

4. Wielka Brytania w procesie rozbrojenia

Likwidacja Układu Warszawskiego i ograniczenie konfrontacji pomiędzy państwami dawnego Wschodu i Zachodu stworzyły korzystną sytuację dla umocnienia kontroli lub eliminacji różnych kategorii broni (konwencjonalnych, biologicznych, chemicznych i jądrowych).

Respektując porozumienia w sprawie kontroli zbrojeń, Wielka Brytania musi zarazem posiadać nowoczesne i odpowiednie siły zbrojne, które mają zapewnić bezpieczeństwo i chronić jej interesy narodowe w różnych regionach świata. Niektórzy stratedzy brytyjscy uważają, że redukcja potencjału amerykańskiego i nowych państw poradzieckich może spowodować wzrost znaczenia brytyjskich sił nuklearnych w ogólnym bilansie potencjału jądrowego świata.

Broń jądrowa i niebezpieczeństwo jej rozprzestrzeniania stanowi szczególne zagrożenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego. Wielka Brytania dążąc do powstrzymania proliferacji nuklearnej bierze aktywny udział w realizacji postanowień układu moskiewskiego z 1963 r., a przede wszystkim układu o nieprolifracji (NPT) z 1969 r., uczestnicząc czynnie udział w konferencji, której rezultatem było podpisanie 11 maja 1995 r. układu o przedłużeniu NPT. Komentując ten fakt, brytyjski sekretarz spraw zagranicznych Douglas Hurd stwierdził: „Przez 25 lat układ NPT pomógł powstrzymać rozprzestrzenianie się broni jądrowej. Jest to jedna z głównych podstaw naszego bezpieczeństwa.”¹⁸ Układ NPT obejmuje 178 państw, a Wielka Brytania wnosi do niego istotny wkład, m.in. angażując się w zapobieganie przemytu materiałów nuklearnych.

---

¹⁷ *Speech by the Prime Minister, Mr. John Major, to the WEU Parliamentary Assembly, London, „Arms Control and Disarmament Quarterly Review”, February 1996, s.89.*

¹⁸ *Zob. Nuclear Non-proliferation Treaty, „Arms Control and Disarmament Quarterly Review”, July 1995, s.4.*

Sprawy te są przedmiotem dyskusji i koordynacji w ramach Unii Europejskiej, MAEA oraz grupy G-7.

Wielka Brytania aktywnie uczestniczyła w Konferencji Rozbrojeniowej w Genewie poświęconej wypracowaniu i przyjęciu Układu o całkowitym zakazie prób nuklearnych (*Comprehensive Test Ban Treaty* - CTBT), który przyjęty został przez Zgromadzenie Ogólne ONZ we wrześniu 1996 r. Zjednoczone Królestwo wspólnie z ChRL, Francją, Rosją i USA złożyło deklarację, iż nie będzie więcej przeprowadzać testów nuklearnych.¹⁹

Od 30 maja 1994 r. brytyjskie rakiety strategiczne przestały być wymierzone w cele na terytorium jakiegokolwiek państwa, o czym poinformował wcześniej brytyjski premier John Major podczas swej wizyty w Moskwie w lutym 1994 r. Wielka Brytania wspólnie z NATO zaproponowała państwu byłego ZSRR pomoc techniczno-finansową w niszczeniu oraz neutralizacji głowic jądrowych i materiałów rozszczepialnych. Brytyjczycy są zainteresowani wprowadzeniem w życie postanowień układu o redukcji zbrojeń strategicznych START II, co uzależnione jest jednak od uprzedniego wypełnienia postanowień układu START I.

Konkretnym przykładem wkładu Wielkiej Brytanii w proces kontroli zbrojeń jądrowych jest rezygnacja z rozwoju rakiet taktycznych „powietrzeziemia” (tzw. TASM). W kwietniu 1994 r. oświadczone, że bomby nuklearne WE177 (w które wyposażone są samoloty podwójnego przeznaczenia „Tornado” działające w ramach sił nuklearnych) będą wycofane do końca 1998 r., a ich zadanie przejmie system „Trident”.

Wielka Brytania aktywnie uczestniczy w przestrzeganiu i realizacji wspomnianego Układu o konwencjonalnych siłach zbrojnych w Europie (CFE) z 1990 r. Londyn podpisał także w 1993 r. Konwencję w sprawie broni chemicznej (*Chemical Weapons Convention* - CWC) zakazującą produkcji, składowania i użycia tej broni. (Weszła ona w życie 29 kwietnia 1997 r.) Wielka Brytania już w

---

¹⁹ Zob. F. Barnaby, *New Nukes, Nukes for All, or no Nukes*, „*The World Today*”, November 1996, s.280-282.

latach 50. zrezygnowała z chemicznych broni ofensywnych. Broń biologiczna jest natomiast przedmiotem Konwencji o zakazie broni biologicznej i toksyn (*Biological and Toxin Weapons Convention* - BTWC) z 1972 r. będącej porozumieniem wielostronnym eliminującym całkowicie ten rodzaj broni. Ważne znaczenie ma brytyjski udział w systemie kontroli technologii raketowej (*Missile Technology Control Regime* - MTCR), ustanowionym w 1987 r., a mającym na celu powstrzymanie rozprzestrzeniania technologii produkcji pocisków raketowych służących przenoszeniu broni masowej zagłady. *Biała Księga* w sprawach obrony z 1996 r. podkreśla fakt, iż Wielka Brytania aktywnie uczestniczy we wszelkich spotkaniach, konferencjach przeglądowych i inicjatywach służących kontroli zbrojeń. Działania te stanowią znaczący wkład Londynu w dzieło umacniania bezpieczeństwa międzynarodowego.²⁰

5. Stosunki z państwami Europy Środkowej i Wschodniej

Po zakończeniu „zimnej wojny” stosunki Europy Zachodniej z państwami Europy Środkowej i Wschodniej nabrały szczególnego znaczenia ze względu na ich wagę w procesie kształtowania się nowej architektury bezpieczeństwa europejskiego.²¹ Wielka Brytania uznała przy tym, że w pewnym sensie stosunki z Rosją są ważniejsze od stosunków z pozostałymi państwami postkomunistycznymi. Priorytetowe znaczenie Rosji wynikało z przekonania o konieczności zachowania stabilizacji na kontynencie europejskim, potrzeby dokonania analizy nowej sytuacji polityczno-wojskowej oraz wymiernych korzyści płynących ze stosunków gospodarczych z tym państwem. Przypomnieć należy, że Wielka Brytania od 1985 r. konsekwentnie popierała politykę M.Gorbaczowa i proces „pierestrojki”, które były tak ważne dla demokratycznych przemian w krajach Europy Środkowej i Wschodniej.

Rosja odgrywa pierwszoplanową rolę ze względów strategicznych, a także ze powodu jej stanowiska w sprawie rozszerzenia NATO, znaczenia dla

---

²⁰ Zob. *Statement on the Defence Estimates 1996*, wyd.cyt., s.16-17.

²¹ Zob. F.Go³ebiowski, *Wielka Brytania w: Europa Œrodkowa i Wschodnia w polityce Zachodu*, red. S.Parzymies, Warszawa 1994, s.77-92.

bezpieczeństwa europejskiego, polityki wobec OBWE, zaangażowania w sprawy byłej Jugosławii oraz sprawowania znacznej kontroli nad nierozprzestrzenianiem broni masowego rażenia. Wielka Brytania - opowiadając się za stabilnością i pokojem na obszarze byłego ZSRR - obawia się problemów etnicznych, terroryzmu i konfliktów lokalnych w tej części Europy. Region ten jest ponadto bardzo ważnym obszarem brytyjskiej aktywności gospodarczej. Nastąpiło ożywienie w stosunkach polityczno-wojskowych. Brytyjski sekretarz obrony Malcolm Rifkind 9 listopada 1992 r. stwierdził, że „*stosunki pomiędzy brytyjskimi i rosyjskimi siłami zbrojnymi są obecnie lepsze niż kiedykolwiek w tym wieku*”.²² Znaczenie tych stosunków potwierdzili podczas wspólnej konferencji prasowej John Major i Borys Jelcyn w dniu 25 września 1994 r.

Zgodnie z brytyjską tradycją Rosja jest postrzegana jako mocarstwo euroazjatyckie, którego pozycja geostrategiczna ma szczególne znaczenie dla równowagi sił w Europie i Azji. Wielka Brytania, podobnie jak inne państwa zachodnie, przywiązuje kluczową rolę do stanowiska Rosji w sprawie rozszerzenia NATO na Wschód. Jest to szczególnie ważny aspekt bezpieczeństwa europejskiego, istotny dla polskiej racji stanu. Wielka Brytania pilnie śledzi, zwłaszcza od 1996 r., ewolucję koncepcji rosyjskiej polityki zagranicznej, szczególnie w zakresie stanowiska tego kraju wobec rozszerzenia NATO na Wschód, nowej roli NATO i UZE czy też koncepcji bezpieczeństwa europejskiego prezentowanych m.in. na forum OBWE.

Ważnym forum dla kształtowania się koncepcji bezpieczeństwa europejskiego jest Unia Zachodnioeuropejska. Wielka Brytania odgrywa w ramach tej organizacji aktywną rolę, m.in. przewodnicząc pracom UZE w pierwszym półroczu 1996 r. Jednym z głównych punktów porządku obrad Rady Ministerialnej 18 państw UZE i 9 państw stowarzyszonych z Europy Środkowej i Wschodniej w Birmingham w dniu 7 maja 1996 r. było włączenie Rosji i Ukrainy do kształtującej się architektury bezpieczeństwa europejskiego. Podczas obrad i w

---

²² Zob. *Britain and Russia Strengthen Defence Links*, „*Arms Control and Disarmament Quarterly Review*”, January 1993, s.40.

przyjętej deklaracji podkreślono, że przyszłość kontynentu europejskiego w dużej mierze zależy od tego, czy i w jaki sposób obydwie te państwa zostaną włączone w przyszły system bezpieczeństwa.

Obecne stanowisko Londynu sprowadza się do prób zrozumienia stanowiska Rosji w sprawach bezpieczeństwa narodowego i europejskiego, z jednoczesną propozycją dyskusji i współpracy na zasadach partnerstwa w ramach NATO, UZE i OBWE. Jednocześnie akcentowany jest pogląd, że rozumiejąc stanowisko Rosji Zachód powinien traktować wstępowanie nowych państw do NATO jedynie jako wynik suwerennej decyzji sojuszu i państw starających się o członkostwo. Podczas wizyty prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego w Londynie w dniu 23 października 1996 r. sekretarz spraw zagranicznych Malcolm Rifkind stwierdził, że *„Wielka Brytania popiera nawiązanie bardzo bliskich kontaktów między NATO i Rosją, lecz przyjęcie do Paktu nowych członków od tego nie zależy. ... Londyn pragnie, aby Polska stała się członkiem Paktu do 1999 r.”*²³

Stanowisko w sprawie rozszerzenia NATO potwierdzone zostało na szczycie OBWE w Lizbonie w dniach 2-3 grudnia 1996 r. Z kolei na posiedzeniu ministrów spraw zagranicznych państw NATO w Brukseli 10 grudnia 1996 r. ustalono, że „szczyt” NATO, na którym rozpocznie się proces przyjmowania nowych członków odbędzie się w dniach 8-9 lipca 1997 r. w Madrycie.

Polska zajmuje ważną rolę w stosunkach Wielkiej Brytanii z państwami Europy Środkowej i Wschodniej. Wynika to zarówno z tradycji historycznych, jak i z roli Polski w procesach demokratyzacji i zakończenia „zimnej wojny”. Na forum ONZ 27 września 1989 r. John Major podkreślił znaczenie przemian w Polsce oraz w innych państwach bloku wschodniego: *„Zimna wojna’ kończy się tam, gdzie rozpoczęła się. ... Przestała obowiązywać tzw. doktryna Breżniewa, która uzasadniała interwencję w Czechosłowacji w 1968 r. W tej sytuacji nie*

---

²³ Zob. *Poparcie dla Polski w NATO i Unii*, „Rzeczpospolita”, 24.10.1996.

powinno być zagrożenia dla wolności i powstały rzeczywiste możliwości dla budowy nowej Europy.”²⁴

Wielka Brytania zwraca uwagę na dwa procesy zachodzące w Europie: zacieśnianie integracji europejskiej i tworzenie nowego systemu bezpieczeństwa, które wpływają na nasze stosunki dwustronne. Na współzależności te zwrócił uwagę były ambasador brytyjski w Polsce Michael Llewellyn Smith: *„Jesteśmy trzecim pod względem wielkości partnerem Polski. Stosunki pomiędzy Wielką Brytanią i Polską zwracają się coraz bardziej ku istotnym sprawom bezpieczeństwa i integracji europejskiej. Nie ulega dla mnie wątpliwości, że Wielka Brytania nadal będzie odgrywać żywotną i pomocną rolę w procesie rozszerzania Unii, rozwijaniu wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, możliwość zaangażowania Polski w wyniku inicjatywy angielsko-włoskiej w dyskusje i prace Unii w dziedzinie polityki zagranicznej, spraw wewnętrznych i sprawiedliwości - tzw. drugi i trzeci filar Traktatu z Maastricht. Tak więc Wielka Brytania jest ważna dla Polski, podobnie jak Polska jest ważna dla Wielkiej Brytanii.*”²⁵

Na „szczycie” kopenhaskim w czerwcu 1993 r. Wielka Brytania przyczyniła się w istotny sposób do przyjęcia deklaracji zakładającej możliwość przyjęcia do Unii Europejskiej państw Grupy Wyszehradzkiej pod warunkiem spełnienia pewnych wymogów. Z kolei celem podjętej w końcu tegoż roku inicjatywy brytyjsko-włoskiej była intensyfikacja dialogu między Unią Europejską a państwami stowarzyszonymi w podstawowych dziedzinach, tj. polityki zagranicznej, bezpieczeństwa oraz wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych.

Wielka Brytania jako mocarstwo i aktywny członek struktur zachodnioeuropejskich ma duży wpływ na problematykę bezpieczeństwa, integracji europejskiej oraz stanowisko w sprawie członkostwa Polski w tych strukturach. Podkreślić należy znaczenie różnych form współpracy bilateralnej.

---

²⁴ Zob. *From Cold War to Global Warming*, „*Arms Control and Disarmament Quarterly Review*”, October 1989, s.7.

²⁵ Zob. *Wypowiedź Ambasadora Michael Llewellyn Smith*, „*Głos Anglii*”, nr 1 1995, s.2.

Tak np. interesującym przykładem współpracy wojskowej były ćwiczenia brytyjskiej 7 Brygady Wojsk Pancernych (tzw. Pustynnych Szczurów) na polskim poligonie Drawsko Pomorskie we wrześniu 1996 r.

Problematyka bezpieczeństwa europejskiego i członkostwa Polski w strukturach europejskich była tematem przemówienia brytyjskiej królowej Elżbiety II na specjalnej sesji polskiego Sejmu i Senatu w dniu 26 marca 1996 r. Królowa stwierdziła wówczas: *„Mocno popieramy rozszerzenie Unii Europejskiej i NATO, solidaryzujemy się z waszym dążeniem do przystąpienia do tych organizacji i zdecydowanie twierdzimy, że dążenie to nie może być przedmiotem weta ze strony jakiegokolwiek kraju. Polska potrzebuje Europy. Ale także Europa potrzebuje Polski.”*²⁶ Brytyjska polityka w tych kwestiach potwierdzona została podczas oficjalnej wizyty prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego w Wielkiej Brytanii w dniach 23-24 października 1996 r.

Jednym z dylematów brytyjskiej polityki zagranicznej (jak również innych członków NATO i UZE) jest sprawa włączenia nowych państw do struktur bezpieczeństwa europejskiego. W wywiadzie dla *„Rzeczpospolitej”* z 24 października 1996 r. premier John Major podkreślił: *„NATO i Unia Europejska to kamienia węgielne, na których zbudowano powojenny pokój, stabilizację i pomyślność Europy Zachodniej. Wielka Brytania była i jest na czele zwolenników rozszerzania tych organizacji na Europę Środkową. ... Wielka Brytania odnosi się przychylnie do polskich starań o uzyskanie członkostwa w NATO. Dlatego z zadowoleniem obserwuję działania Polski, których celem jest budowanie związków z sojuszem w ramach ‘Partnerstwa dla Pokoju’. ... Nie dopuścimy do tego, by ktokolwiek miał prawo weta w kwestii poszerzenia NATO. Proces ten nie będzie wymierzony przeciwko nikomu; nikt też nie powinien czuć się z tego powodu zagrożony. Ma on na celu zwiększenie bezpieczeństwa wszystkich - tak*

---

²⁶ Przemówienie Królowej na specjalnej sesji polskiego Sejmu i Senatu, *„Głos Anglii”*, nr 6 1996, s.7-8.

*krajów członkowskich, jak i tych, które członkami nie są. Dlatego też pochwalam kroki, jakie czyni Polska w celu zbudowania dobrych stosunków z sąsiadami”.*²⁷

Konkludując można stwierdzić, że Polska oczekuje od Wielkiej Brytanii zdecydowanego i jednoznacznego poparcia w sprawach naszego członkostwa w NATO i UE. Jest to oczywiście poważny problem ze względu na różnorodne uwarunkowania międzynarodowe, zobowiązania sojusznicze i stosunki bilateralne Wielkiej Brytanii z innymi państwami.

6. Wnioski

Ze względu na swoją pozycję i rolę w stosunkach międzynarodowych Wielka Brytania odgrywa kluczową rolę zarówno w procesie kształtowania się nowej architektury bezpieczeństwa europejskiego po „zimnej wojnie” oraz w procesach integracyjnych zachodzących na naszym kontynencie w latach 90. W podejmowanych na ten temat analizach należy uwzględniać wzajemne związki, współzależności, dynamikę i uwarunkowania obydwu tych procesów. Przedstawiając problematykę bezpieczeństwa europejskiego w aspekcie instytucjonalnym można zaobserwować proces niezwykle głębokich zmian strukturalnych, programowych i funkcjonalnych. Jednocześnie główne instytucje bezpieczeństwa europejskiego, tj. NATO, UZE, OBWE i w wybranych dziedzinach ONZ, znajdują się na etapie określania swej nowej tożsamości w nowych warunkach geopolitycznych. Od polityki i stanowiska Wielkiej Brytanii w znacznym stopniu zależy dynamika i zakres wszystkich owych procesów, a w określonej mierze również sprawa członkostwa Polski w NATO i Unii Europejskiej.

---

²⁷ Zob. John Major, premier Wielkiej Brytanii - Powrót do serca Europy, „Rzeczpospolita”, 24.10.1996.